

En nu de vrede nog Zuid-Afrika was nog nooit zo gewelddadig

door Ineke van Kessel

JOHANNESBURG – In Thokoza zijn de fronten duidelijk afgebakend. Een rij uitgebrande huizen markeert de grens tussen het ANC-gebied en het territorium van Inkatha.

De schakelkastjes van de elektriciteitsleidingen zijn geschilderd in de kleuren van de lokale heersers: geel-groen-zwart in de ANC-wijken, rood-wit-geel-groen in de Inkathazones. De zone niemandsland, waar gordijnflarden uit de zwartgeblakerde huizen wapperen, is verlaten. Zwaarbewapende oproerpolitie in pantservoertuigen bewaakt de spoorlijn.

De dreigende burgeroorlog, waar de kranten in Zuid-Afrika dagelijks vol van staan, lijkt al begonnen in de townships van East Rand, de grauwe industriegordel ten oosten van Johannesburg. De townships hier staan bekend als ANC-bastions, maar de hostels, de barakken van de trekwerkers in de open ruimte tussen de woonwijk en de spoorlijn, zijn bolwerken van Inkatha.

Thloki, onze jeugdige gids van de vredesorganisatie Peace Action, waagt zich niet in de buurt van de hostels. De dag tevoren nog is zijn auto gekaapt door Inkatha-aanhangers. Hijzelf werd ontvoerd naar een van de hostels. Pas na lang onderhandelen kreeg hij zijn auto terug, ontdaan van een deel van de inhoud. Voor een rit door de ANC-wijken worden zowel de auto als de inzittenden beplakt met fel gele stickers van Peace Action, een particuliere organisatie een bijdrage probeert te leveren aan de beteugeling van het geweld.

De lokale contactpersoon doet haar verhaal, over de angst voor Inkatha en de vrees voor de politie. De verhalen over de gehate oproerpolitie, de Internal Stability Units, in de volksmond beter bekend als de Instability Units. Een jongen van een jaar of 15 vertelt hoe de oproerpolitie hem de dag tevoren heeft opgepakt. De politie was op zoek naar een bende straatjongens die stenen hadden gegooid naar een vrachtwagen. Ze hadden hem in de casspir (een pantserwagen) gestopt en hem eruit willen gooien bij een hostel. Hij had zich panisch vastgeklampt aan de politiemans, ervan overtuigd dat gedumpt worden bij een hostel neerkomt op een doodvonnis. Uiteindelijk zette de politie hem buiten de

township weer uit de casspir.

Over de gewone geuniformeerde agenten zijn minder klachten, maar die zijn volstrekt niet geëquipeerd om het geweld te bestrijden. Het politiebureau in Thokoza beschikt over één telefoon, die geregeld buiten werking is. Omdat ze geen kogelvrije vesten hebben, weigeren de politieagenten naar de hostels te gaan. Ook bij de politiemensen zit de angst er goed in: vorig jaar zijn 226 agenten, merendeels zwarten, vermoord.

Zoals in veel plaatselijke conflicten in Zuid-Afrika is de oorsprong van de staat van oorlog in Thokoza en het aangrenzende Katlehong niet helemaal duidelijk. De gevolgen zijn dat wel. Sommige verhalen gaan over de geheimzinnige 'derde macht', een schimmige groepering waartoe ook elementen uit leger en politie zouden behoren. Door het aanstichten van gewelddadige incidenten en het aanwakkeren van repressailles zou de derde macht het vredesproces willen saboteren.

Veel Zuidafrikanen, niet alleen binnen het ANC maar ook binnen mensenrechtenorganisaties en zelfs binnen de politie, zijn overtuigd van het bestaan van deze 'derde macht'. Ze wijzen erop dat de uitbarstingen van geweld doorgaans samenvallen met een doorbraak in de onderhandelingen. De strijd op de East Rand brak uit nadat een doorbraak was bereikt over de oprichting van een overgangsraad, die een toezichthoudende rol moet gaan spelen tot de verkiezingen. Maar het geweld

heeft inmiddels ook een eigen dynamiek gekregen. Het politieke geweld kan niet alleen worden toegeschreven aan duistere krachten. Het escalatieproces in Thokoza en Katlehong is duidelijk: inwoners van de hostels hebben geprobeerd hun territorium uit te breiden door een aangrenzende woonwijk te veroveren. De gezinnen in deze straten hebben dreigbrieven of nachtelijke telefoontjes gekregen met een duidelijke boodschap: je huis ontruimen of anders... Soms werd die boodschap kracht bijgezet met een nachtelijke beschieting of een benzinebom. Het optreden van de politie bleef beperkt tot het bieden van enige bescherming aan de aftocht van de bewoners, die hun schaarse bezittingen op vrachtwagens laadden. De wraak uit de townships bleef niet uit. De spoorwegrails van Katlehong naar Johannesburg werden onklaar gemaakt, zodat de hostelbewoners niet langer naar hun werk konden. Gebruik maken van ander vervoer, zoals de taxibusjes, is te gevaarlijk voor de mensen uit het hostel: de busjes rijden door ANC-wijken.

De hostels zijn overbevolkte, belegerde kampen geworden. Mensen uit de townships hebben water en elektriciteit afgesneden. Leveranciers vinden het te gevaarlijk om de hostels te bevoorraden. Boodschappen doen in de township is vrijwel uitgesloten.

In de volgende ronde namen schutters bij een halte voor de taxibusjes een rij mensen onder vuur die

wachtten op vervoer naar Katlehong: een twintigtal doden. De politie is niet in staat of bereid het geweld in te dammen en de daders op te sproeten.

De haat is diep ingevreten. In de zwarte gemeenschap worden de doden gewoonlijk met veel respect behandeld, maar nu worden zelfs begrafenistoeten onder vuur genomen. Er zijn stoffelijke overschotten geroofd uit het mortuarium en lijken opgegraven van kerkhoven.

Zuid-Afrika is een schizofreen land. In Johannesburg, zo'n 30 kilometer van de geblakerde huizen en de lege straten van Thokoza en Katlehong, is dit een gewone dag, met straten vol winkelende mensen, blank en zwart dooreen. Maar toch vooral zwarten, want Johannesburg is in enkele jaren tijd een zwarte stad geworden. De blanken trekken weg naar de buitenwijken. De suburbs beginnen steeds meer te lijken op verschanste forten, met steeds hogere muren, steeds meer hekken. Zuid-Afrika is nooit eerder zo'n gewelddadige samenleving geweest. Steeds meer mensen, zwart en blank, bewapenen zichzelf, bij gebrek aan een onpartijdige en doeltreffende politiemacht die de levens en eigendommen van alle burgers kan beschermen. Alsof dat nog niet genoeg is, is het leger ook nog begonnen met het uitreiken van wapens aan de blanke boeren op het platteland. Dat lijkt meer op voorbereiding voor een oorlog dan op de voorbereiding voor een vreedzame democratische samenleving.

Als de tendens van de afgelopen drie jaar doorzet, zullen tussen oktober 1993 en de verkiezingsdatum op 27 april 1994 nog 1 800 doden vallen als gevolg van politiek geweld. Maar ook al kan de verkiezingsuitslag politieke duidelijkheid verschaffen, de geweldsspiraal zal er niet mee doorbroken worden. Hoewel het politiek geweld overheerst in de krantenkoppen, vormen de dodelijke slachtoffers van politieke afrekeningen niet meer dan zo'n tien procent van het totaal aantal mensen dat een gewelddadige dood sterft. Met ruim 20 000 moorden per jaar scoort Zuid-Afrika nummer één op de internationale ranglijst van moord en doodslag. Aan de onderhandelingstafel is belangrijke vooruitgang geboekt. Maar intussen wordt de samenleving steeds verder aangevreten door geweld, rechteloosheid en anarchie. Komt die Nobelprijs niet een beetje te vroeg?

Winnaars Nobelprijs voor de Vrede van de laatste 20 jaar

1993 – Nelson Mandela en F.W. de Klerk, Zuid-Afrika.
 1992 – Rigoberta Menchu, Guatemala.
 1991 – Aung San Suu Kyi, Myanmar (Burma).
 1990 – Michail Gorbatsjov, Sovjet-Unie.
 1989 – De Dalai Lama, Tibet.
 1988 – Vredesoperaties van de Verenigde Naties.
 1987 – Oscar Arias Sanchez, Costa Rica.
 1986 – Elie Wiesel, VS.
 1985 – Internationale Artsen voor de Voorkoming van Nucleaire Oorlog.
 1984 – Desmond Mpilo Tutu, Zuid-Afrika.

1983 – Lech Walesa, Polen.
 1982 – Alva Myrdal, Zweden en Alfonso Garcia Robles, Mexico.
 1981 – Bureau van de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties.
 1980 – Adolfo Perez Esquivel, Argentinië.
 1979 – Moeder Teresa, India.
 1978 – Anwar Sadat, Egypte en Menachem Begin, Israël.
 1977 – Amnesty International, Londen.
 1976 – Betty Williams en Mairead Corrigan, Noord-Ierland.
 1975 – Andrej Sacharov, Sovjet-Unie.
 1974 – Sean MacBride, Ierland en Eisaku Sato, Japan.